

Beočinska cementara već decenijama zagađuje okolinu i stanovnike ovog malog vojvođanskog mesta. Od petrol koksa, preko prašine, do onog najjopasnijeg - spaljivanja raznog otpada. Problem nije samo u cementari koja je nabavila potrebne dozvole, već u zakonu koji omogućava fabrikama sa neadekvatnim uslovima da postanu spalionice visoko rizičnih materijala

Beočin svoj razvoj duguje fabrici cementa, otvorenoj 1855, tada prvoj cementari u Austrougarskoj monarhiji. Kroz istoriju je menjala vlasnike. Za vrijeme socijalističke Jugoslavije je nacionalizovana, da bi je početkom dvijehiljaditih kupila francuska firma "Lafarge", od 2011. deo konglomeratske grupacije Holcim grupe, poznate po proizvodnji građevinskih materijala.

Blizu centra Beočina nalazi se napušteni dvorac, sav u ruini, opasan bodljikavom žicom. Pripadao je nemačkoj porodici Špicer, čiji je član Eduard Ede Špicer bio jedan od prvih suvlasnika cementare. Propadanjem starog dvorca, u čijem je projektovanju učestvovao i jedan od arhitekata čuvenog budimpeštanskog parlamenta, simbolično propada i sam grad Beočin. Ipak, sudbina ovog vojvođanskog gradića isprepletena je sa sudbinom cementare. Pored investicija i plata dobrom delu žitelja koji su u njoj zaposleni, beočinska cementara donosi i gušenje zagađenim vazduhom.

Ljudi beže iz Beočina. Svesni su da se u njemu od zagađenja ne mogu sakriti i da će ih ono kad-tad sustići. Čak su i menadžeri cementare, koji godinama licemjerno negiraju postojanje ikakvog zagađenja, prešli da žive u Novom Sadu, verovatno da bi bar delimično izbegli izloženost zlu koje je svuda oko njih.

Beočinski dom zdravlja nalazi se u centru grada, ali ne i odeljenje hitne pomoći. Ono je izmešteno u neposrednu blizinu fabrike. Valjda je to ostalo od medicine rada iz vremena socijalizma. Na oglasnoj tabli u holu stoji sa pet uzvičnika istaknut natpis da "radnici 'Lafarge Holcinga' imaju prioritet prilikom zakazivanja pregleda i fizikalne terapije", kao znak zahvalnosti za uređenje prostora fizikalne medicine.

U studiji Instituta za javno zdravlje "Milan Jovanović Batut" o crnim ekološkim tačkama, odnosno rizičnim mestima za život u Srbiji, gde je zdravlje stanovnika ugroženo raznim postrojenjima koja se tu nalaze, pomenut je i Beočin. Kao krivac, navedena je cementara.

Cena ćutanja

Za razliku od cementare u Kosjeriću ("Vreme", br 1658), koja na sve načine pokušava pribaviti dozvolu i započeti sa spaljivanjem komunalnog otpada, fabrika cementa Lafarž to radi već godinama bez ikakve adekvatne kontrole. Ono što je takođe razlikuje od ove prve jeste veo ćutanja u Beočinu kada god se povede neka priča o štetnim posledicama cementare. Naime, dobar dio zaposlenih stanovnika radi ili ima nekoga u porodici ko radi u

cementari. Plate su dobre, ali one podrazumevaju i da se ne priča okolo o tome šta se sve spaljuje u pećima cementare. Pogotovo ne novinarima.

Početak ovog veka, cementara je u procesu proizvodnje počela da koristi petrol koks kao energent, koji sam po sebi ima negativne posledice po životnu sredinu. Njegova cena je tada bila daleko niža nego cena prirodnog gasa. Međutim, za razliku od gasa, on u sebi sadrži veliku količinu mikročestica, sumpor-dioksida i čađi. Doduše, ranije je ozbiljnu vrstu zagađenja predstavljala prašina koju je vetar nanosio prema ostatku grada. Danas, od kada su na dimnjacima fabrike ugrađeni vrećasti filteri, te prašine uglavnom nema.

Spasimo Beočin

Članovi neformalnog udruženja “Spasimo Beočin” već duže vremena ukazuju na probleme sa cementarom. Do sada su se žalili svim instancama - od gradske, preko pokrajinske, do republičke - ali je uvek glavno pitanje bilo: “Ko ste vi?”. Naime, svoje identitete oni nikada nisu obelodanili. Zato su poruke pretećeg sadržaja dobijali preko Fejsbuk stranice, koja im je i glavna platforma za oglašavanje. Jedan od članova kaže za “Vreme” da bi u slučaju da se otkrije ko je, “morao napustiti Beočin”.

Kaže i kako su pravi problemi počeli sa spaljivanjem smeća iako ih je bilo i ranije sa petrol koksom. Cementara je počela da spaljuje komunalni otpad 2011, dok je integrisanu dozvolu za medicinski otpad, automobilske gume, opasna ulja i plastiku dobila 2018. godine. Dodaje da je najtužnije od svega što cementara “ništa ne radi protiv zakona” kada je u pitanju dobijanje dozvole za spaljivanje komunalnog otpada, pa i sam proces, već da je “zakon prilagođen njima”. Zakoni Srbije omogućavaju fabrikama cementa da dobijaju integrisane dozvole iako one nisu predviđene da budu spalionice. O mogućim posledicama se razmišlja naknadno, kada već dođe do ekocida, ako se uopšte i razmišlja.

“Oko cementare je poljoprivredno zemljište, pored počinje nacionalni park”, objašnjava sagovornik i dodaje da čak i “njega eksploatišu, jer prolaze kamionima da bi došli do jednog od kopova”.

“Ovde su svi svesni šta se dešava, ali su plate ogromne”, razočarano kažu iz udruženja.

Strah od gubitka posla, odnosno novca za život je takođe jedna vrsta pritiska. Kada je počelo spaljivanje smeća i poslednji menadžer je “pobegao” iz grada.

“Mi se u osnovi bunimo što fabrika radi kao spalionica, a projektovana je kao cementara”, zaključuje sagovornik. Najveća opasnost kod neadekvatnog spaljivanja smeća je emisija dioksina i furana u vazduh. Ove materije, u gasovitoj formi, ne mogu se zaustaviti nikakvim filterima jer filter može samo sprečiti praškaste čestice da prođu. Dioksini i furani se uništavaju na oko 800 stepeni, što samo po sebi nije neizvodljivo u cementari - temperatura njenih peći dostiže i 1400. Međutim, u tehničkom procesu, u fabrikama kao što je i

beočinska cementara i koje nisu izvorno namenjene spaljivanju smeća, temperatura može pasti i na 200 stepeni. Jedna takva havarija ispušta ogromnu količinu dioksina i furana koji truju sve oko sebe: kada se nađu u čovekovom organizmu, više se ne mogu izbaciti, a u izvesnom vremenskom periodu – koji može biti i 10 i 20 godina – ostavljaju ozbiljne zdravstvene posledice. Reč je različitim vrstama karcinoma, sterilitetu, anomalijama ploda i mnogim drugim.

Ovo zagađenje nije vidljivo poput prašine, ali se od njega ne može pobeći, niti iko može stopostotno garantovati da neće doći do bar neke havarije.

Irelevantna merenja i inspekcija

Mjerna stanica se nekada nalazila pored same cementare. Sada je izmeštena u dvorište osnovne škole, podno krošanja drveća, gde baš i nema neku svrhu. Doduše, ona svakako ima samo mogućnost merenja osnovnih parametara zagađenja, što ne obuhvata dioksine i furane. Pošto su oni gasovite materije, mjerači njihove koncentracije nalaze se na samim dimnjacima. Iz udruženja kažu da ti nalazi postoje, ali da se do njih ne može doći, te da im i samo mali broj ljudi u cementari može pristupiti. Što se tiče kontrole cementare od nadležnih inspekcija, ona se odvija jednom godišnje i to na dan koji cementara odredi.

Sagovornik iz udruženja kaže da “niko nije lud”, da se tada “pauzira spaljivanje, ili šta već”. Podatke od zavoda za javno zdravlje, kaže, nikada nisu dobili iako su ih tražili.

Na iznenađenje mnogih, inspektori Pokrajinske inspekcije za zaštitu životne sredine Vojvodine su 2019. obišli cementaru kako bi izvršili vanredni nadzor. Rezultati su bili zabrinjavajući: utvrđeno je da je cementara ispuštala u vazduh koncentracije štetne materije čak 200 puta veće nego što je to dozvoljeno. Takođe je utvrđeno da je Lafarž koristio 963 tone opasnog otpada bez prethodne kontrole kvaliteta. Da li je pokrenut neki postupak povodom ovih navoda ostaje nejasno iako su iz inspekcije najavili da će podneti i prijavu nadležnom sudu. U cementari, međutim, tvrde da su postupili po proceduri i nedostatke ispravili. Novih merenja, javnosti poznatih, više nije bilo.

Veliki Lafarž u malom Beočinu

Kompanija Lafarž iza sebe ima istoriju devastacije životne sredine, ali i zdravlja stanovnika u mestima gde posluju njene cementare. Jedan od primera njihovog odnosa prema okolišu, koji se loše završio po njih, bila je odluka Evropske komisije da usliši tužbu slovenačkog farmera: ta fabrika je zatvorena 2015. Sa druge strane, u Francuskoj se protiv iste korporacije vodi istraga za saradnju sa Islamskom državom u Siriji. Naime, jedan od viših članova borda kompanije imao je kontakte sa ovom terorističkom organizacijom.

“Kada fabrika dođe u ovako malo mesto, ona ‘preuzme sve’ kroz razne sisteme donacija opštini, za njih su te pare beznačajne”, objašnjava sagovornik.

Dodaje i da oni svakih nekoliko godina doniraju po 200 hiljada evra opštini. Pa i pomenuta ambulanta fizikalne terapije obnovljena je uz pomoć njihove donacije. Iako na prvi pogled nema ništa sporno u ovakvim donacijama, kad se malo dublje zagrebe šablon, postaje jasno kako omogućavaju privatnim korporacijama da “zarobe” lokalnu sredinu i njene žitelje. “To je neka samocenzura, niko neće da se zamera”, kažu iz udruženja “Spasimo Beočin”, uz razočaravajuću opasku da se ljudi vode logikom “uvek smo bili trovani, preživemo i ovo”. Dodaju da je, sa druge strane, za lokalne funkcionere glavna stvar da “budu dobri sa cementarom”.

Dok su godinama mnogi pisali o ekološkoj devastaciji Beočina, cementara na svom sajtu danas reklamira novodizajnirani zeleni beton “Ecopact”, navodno proizveden uz smanjenu emisiju ugljen dioksida. Koliko je dioksina i furana emitovano u vazduh zarad njegove proizvodnje, nisu napisali.

U obilasku Beočina, autor teksta se uputio do cementare, te na glavnom ulazu upitao da li može da razgovara sa osobom zaduženom za medije. Doduše – nije unapred najavio posetu. Pripadnik obezbeđenja je vrlo ljubazno proverio da li je dotična u zgradi i posle nekoliko minuta telefoniranja saopštio da osoba zadužena za medije više nije tu, dodajući da nije siguran ni da je tog dana uopšte dolazila na posao, jer je, kako je rekao, nije ni video da ulazi kroz glavnu kapiju.

Kontakt telefon istaknut na sajtu fabrike vodi do centrale, iz koje je operater uputio na broj telefona osobe zadužene za medije. Međutim, niko se nije javio.

U osnovi svega je novac. Recikliranje smeća u Srbiji je vrlo profitabilno: od pristupa kakav je u Beočinu, korist ima samo cementara i niko drugi. Usaglašavanje sa ekološkim standardima iziskuje ulaganja, pa je lakše riješiti se smeća tako što će biti prepušteno improvizovanim spalionicama poput cementare. Građani imaju samo bespovratnu štetu, do koje će prije ili kasnije sigurno doći, piše Vreme.